

- și drept, 1999, nr.2-3, p.3-12; **Țirdea Teodor N.** Filosofie socială și sociocognitologie. – Chișinău, 2001, p. 60-89
12. A se vedea: **Канігін Іу. М., Țirdea Teodor N.** *Cognitologia și unele probleme ale filosofiei sociale* // Revistă de filosofie și drept, 1996, nr.1, p.3-10
13. A se vedea mai detaliat: **Țirdea Teodor N., Leancă Viorica Gh.** Intelectul social din perspectiva supraviețuirii omenirii. – Chișinău, 2008, p. 52-90.
14. A se vedea: **Каныгин Ю. М.** Информатизация управления: социальные аспекты. – Киев, 1991; **Țirdea Teodor N.** Informatica și progresul social. – Chișinău, 1989.

FACTORI AI FORMĂRII PERSONALITĂȚII ÎN CONCEPȚIA LUI CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU

Svetlana Coandă,
Doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Anul acesta marcăm 140 de ani din ziua nașterii lui Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), personalitate proeminentă a culturii române, unul dintre cei mai mari filosofi români din sec. al XX-lea. Un interes deosebit a manifestat C. Rădulescu-Motru pentru problemele educaționale, principalul obiect de studiu și preocupare a lui pe parcursul întregii vieți fiind omul, formarea personalității. „Persoana și personalitatea este faptul fundamental pe care se pot ridica generalizările filosofiei” – menționa C. Rădulescu-Motru în lucrarea *Personalismul energetic*. [1]

Personalitatea este un continuu proces de educație, de aceea problema educației este abordată în toate lucrările lui C. Rădulescu-Motru, dar poate cel mai expresiv – în *Puterea sufletească*, *Personalismul energetic*, *Elemente de psihologie*, *Scrisori către tineri* etc.

Educația e definită de către C. Rădulescu-Motru ca disciplină ce ajută Eul să accelereze evoluția sau realizarea personalității prin cultivarea aptitudinilor. Prin educație are loc stimularea și sporirea vieții morale, a triumfului omului asupra sa și asupra naturii.

C. Rădulescu-Motru elaborează o „dialectică a personalității”, indicând treptele și etapele de devenire a personalității umane, afirmând **dinamismul** și **optimismul** ca dimensiuni principale în conceperea omului. Personalitatea în devenirea ei a trecut prin trei faze: faza artei, adică cultura greacă, faza religiei, adică evul mediu și faza științei, adică epoca modernă. Un rol însemnat în educație au religia, literatura, arta, știința: „Toate manifestările culturii...urmăresc un singur scop: întărirea și înălțarea personalității omenesti”, accentua C. Rădulescu-Motru în lucrarea *Puterea sufletească*. [2] Pentru o educație și instruire autentică e necesar ca copilul să fie înțeles „ca un tot organic” și „ să fie cultivat în întregime”. „Într-o bună organizare a școlii, fiecare însușire a copilului trebuie să-și găsească o stimulare potrivită ei și apoi o canalizare spre profesiunea în care ea poate da un optim de producție”- menționa C. Rădulescu-Motru . [3]

Scopul principal al procesului educațional la C. Rădulescu-Motru este formarea aptitudinilor profesionale prin educația intelectuală, morală, prin educația vocației și a profesionalismului. De asemenea, educația trebuie să se facă pe temeiul aptitudinilor. C. Rădulescu-Motru condamnă cu convingere tendința de a impune în educație un ideal din afară, de a modela omul doar din exterior, întipăririi-i o formă impersonală și pasivă, oricât de sublimă ar fi: „Omul, statuie frumoasă, nu este și o personalitate”, menționa el în *Personalismul energetic*.

Aptitudinile se formează prin muncă. Deci, se desprinde o interdependență triadică: aptitudini, muncă, personalitate. Munca, indica el, este cea mai bună pedagogie. Anume prin „diferențierea muncii manuale începe prima diferențiere temeinică a energiei sufletești în aptitudini”. Dar nu se limitează la aceasta. Munca e orice activitate care se caracterizează printr-o creație sistematică,

profesională, pătrunsă de conștiința finalității. Însăși munca e o aptitudine de ”a anticipa printr-o instrumentare conștientă efectele la cari tinde.” Munca este sinteza dintre efort, seriozitate și conștiință.[4]

În educația intelectuală, acumularea cunoștințelor este importantă, dar cea mai importantă este **dezvoltarea aptitudinii de a înțelege**. În lucrarea *Elemente de psihologie* el explică un șir de mijloace de educare intelectuală: atenția, intuiția, asociația, memoria, inteligența etc. Iată de ce C. Rădulescu-Motru stăruie asupra aspectului practic al educației: elevii trebuie să lucreze în laborator, ateliere, să facă singuri aplicații.

Un rol deosebit în educația intelectuală îl are **interesul** sau **sentimentul adevărului**: „sentimentul adevărului...compensează orice alte mizerii ale vieții, - accentua C. Rădulescu-Motru. Oamenii de știință cari ajung să aibă acest sentiment cunosc adevărata fericire. Ei sunt ajunși pe culmea din care se deslușește înțelesul pe care îl urmărește zbuciumul vieții omenești. Ajunși pe culme, ei așteaptă cu seninătate să fie ajunși din urmă de cealaltă lume.”[5]

În educație un rol mare îl are **exemplul, modelul**: exemplu bun are un rol mare dar și mai pronunțat e prejudiciul cauzat de exemplu rău. Însă doar exemplele nu sunt suficiente în educație. Exemplele, zice C. Rădulescu-Motru, formează numai un mediu simpatice de dezvoltare. Pentru a educa, însă, un caracter, se mai adaogă și alți factori, externi și interni. E necesar, menționa el, să se cultive viguros forțele, aptitudinile lăuntrice de înnobilare a omului. În consecință se obține ceea ce C. Rădulescu-Motru numește **putere sufletească**: „faptul voluntar și caracterul”. **Caracterul** este definit ca izvorârea manifestărilor externe „dintr-un fond sufletesc bine constituit” și mai ales, ca „însușirea de a ține întreaga personalitate omenească sub continua tensiune a motivelor de activitate morală”. Însușirile principale ale caracterului sunt, în viziunea lui C. Rădulescu-Motru următoarele: „tăria voinței, claritatea judecății, delicatețea sentimentului și flacăra

entuziasmului”. La rândul ei, educația voinței „trebuie să se bazeze pe cunoștința valorilor, spre cari omul năzuiește și pe ridicarea nivelului sufletesc”. Pentru a fi explicit, C. Rădulescu-Motru dă definiția *omului cu caracter* și a *omului fără caracter*. Omul fără caracter este „dintre aceia cari au însușirea de a învăța toate, câte văzute și auzite, și n-au însușirea tocmai să învețe din propria experiență. Activitatea sa voluntară se răsfărâge slab în sufletul său; ea nu dă motiv la observarea și la corectarea de sine. Omul nostru are sufletul deschis pentru fenomenele externe și închis pentru fenomenele propriului său corp”; spre deosebire de acesta, trăsătura principală a omului cu caracter este că „a știut să învețe din experiența actelor sale... Aceste acte, pe măsură ce au fost săvârșite, s-au răsfărânt în conștiința omului nostru, ele au provocat observarea de sine și corectarea continuă.” Așadar, în educație e important de a utiliza experiența, faptele din trecut, atât pentru a ne cunoaște pe noi cât și pe ceilalți. „Nu introspectiv, ci prin experiența vieții ne descoperim noi pe noi înșine cine suntem”, menționa C. Rădulescu-Motru și concluziona: „dacă ar intra în obiceiul oamenilor reflectarea asupra efectelor produse în sufletul lor propriu de faptele lor, am avea mai rar ocazia să ne plângem de lipsă de caracter”. [6] Deci, autocunoașterea, observarea trecutului se face prin prisma valorilor, provocând aprobarea sau revolta față de faptele din trecut și în așa mod, manifestându-și rolul său educațional.

Un model de personalitate completă, autentică ni-l oferă „profesioniștii muncii cari și-au completat specializarea cu o cultură generală, filosofică sau literară”. [7] În general, toți oamenii pot fi educați, considera C. Rădulescu-Motru: „Bun cu toată firea nu e nici un om; dar fiecare în firea sa are un mic colțișor bun, care, dacă-l știm cultiva, poate să aducă regenerarea firii lui întregi”. Această concluzie e în consens cu reflecțiile lui despre muncă, caracterul omului fiind definit ca „tensiunea muncii autentice”, „unitatea sufletească manifestată în timpul muncii încordate”, „sufletul muncitor”.

Din interacțiunea dintre Eu (caracter) cu scopurile sale și muncă ca remediu de realizare a acestor scopuri rezultă personalitatea. Grade ale idealului de personalitate sunt *omul de vocație* și *omul profesionist*. Profesionistul are aptitudini în sens obișnuit, abilități profesionale. Dar el activează din interes propriu, urmărind succesul personal, muncind nu pentru muncă ci pentru avantajele ei. Omul de vocație, însă, reprezintă o sinteză de Eu excepțional și de aptitudini creatoare, ce creează valori profesionale noi, originale. Omul de vocație se simte chemat să realizeze un anumit ideal și se sacrifică în numele acestui ideal. El consideră că interesele sociale sunt prioritare față de interesul personal și lucrează cu maximă sinceritate, dezinteresare, credință și consecvență, identificându-se cu profesia sa. Valorile societății, ale culturii în general sunt create de oamenii de vocație. Ei au „sentimentul viitorului”, imaginea idealului celui mai autentic, care vine din adâncurile realității. Prin omul de vocație înaintează procesul de personalizare în univers, el fiind predestinat să realizeze idealurile. Totuși, oameni de vocație au fost și sunt o minoritate în omenire, de aceea scopul educației este personalitatea profesională, cultivarea abilităților omului obișnuit, tendință de a fi corect, de a avea caracter și înțelegere că e în interesul său să-și iubească profesia. Ceea ce caracterizează profesionalismul nu este domeniul de activitate, ci atitudinea subiectivă a individului față de activitatea lui și importanța pentru societate. Oameni din diferite domenii sunt profesioniști dacă-și iubesc ocupația, dacă lucrează așa încât să producă maximum și dacă sunt utili societății. Prin valorificarea aptitudinilor, manifestarea profesionalismului și a vocației, societatea ajunge la maximum de energie. Munca este și un remediu esențial de manifestare a patriotismului, deoarece prin muncă intensă, cu profesionalism, omul își face în cel mai bun mod, datoria de membru al unei națiuni, dându-i astfel expresia energetică cea mai înaltă. În conformitate cu aceasta, el determină scopul educației: crearea unei personalități maximum energetice,

care să valorifice individul și să fie de folos societății – aceasta este personalitatea profesională.

Pornind de la caracteristica generală a unei personalități energetice, C. Rădulescu-Motru, în lucrarea *În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri* vine și cu unele sfaturi concrete pentru tineri. În această lucrare el accentuează însemnătatea cunoștințelor pentru tineri. Cunoștințele, adevărul, capacitatea de a gândi liber – numite de C. Rădulescu-Motru „lumina minții”, sunt apreciate de marele nostru filosof ca o valoare supremă – „o lumină mai presus de toate”, „minunea minunilor”, „comoara cea mai sfântă pe care o poate dobândi un om pe pământ”. Aceasta „lumină a minții” este valoarea spre care aspiră tinerii, dar care e foarte greu de obținut. Epoca modernă prin „expansiunea discuțiilor științifice și a metodelor obiective”, favorizează găsirea drumului spre „lumina minții”. Aceasta, menționează C. Rădulescu-Motru, este deosebirea principală a „timpului modern” de „timpul de expansiune a credințelor religioase”, când se credea că „lumina minții” „nu poate să vină decât dintr-o dogmă a bisericii, care și ea ar fi venind din înțelepciunea Celui de Sus”. În acele timpuri, consideră C. Rădulescu-Motru, era greu să găsești drumul spre adevăr și gândire liberă. În epoca modernă s-a făcut un salt enorm, și anume, s-a trecut de la principiul „crede fără a cerceta” la principiul „cercetează pentru a crede”, aplicând un șir de mijloace ce ajută la cercetare.[8]

Însă omul este o ființă complexă și controversată – menționează C. Rădulescu-Motru. Sufletul lui este un amestec de bine și rău: deprinderi bune, gânduri senine și generoase, dar și patimi egoiste, violență, ură. Sau cum scria el în *Scrisori către tineri*: „În sufletul tău pe lângă „homo sapiens”... este și un animal egoist, care vrea să trăiască, și să trăiască înaintea celorlalte animale..., și ... mai există în tine și omul atavic - adică puhoiul deprinderilor din trecutul strămoșilor, - care și el voiește să trăiască mai departe.” Deci, este foarte importantă educația, ierarhia valorilor personale, „unghiul moral pe care va ști cineva să-l dea

voinței tale”, pentru ca „homo sapiens” să lupte cu acești doi dușmani.

Pentru a obține cunoștințe adevărate și capacitatea de a gândi liber C. Rădulescu-Motru îi sfătuiește pe tineri, în primul rând, să se cunoască bine pe sine („de a te examina... pe tine însuși”), să se elibereze de prejudecăți, deprinderi și patimi, în special, de egoism. E necesară, apoi, „sinceritatea inimii”, adică judecata obiectivă în tendința spre „entuziasmul convingerii”, deoarece o societate evoluată își menține ordinea nu prin frică, ci prin convingere. „...pârghia care sprijină edificiul social nu este o pârghie materială, ci o pârghie sufletească și morală... În societățile culte... ordinea și autoritatea sunt menținute mai puțin prin frică și mai mult prin încrederea pe care și-o acordă între ei membrii societății. Frica reține pe cei incuți, încrederea pe cei culți; și așa se stabilește ordinea și autoritatea de care o societate are atâta nevoie pentru a se apăra și a progresa.”[9]

Pentru a dezvolta sentimentul încrederii, e necesar prin educație de a promova venerația, stima și respectul reciproc, dar mai ales, încrederea în forțele proprii, în viitorul neamului nostru, a culturii noastre. Nu este corect, considera C. Rădulescu-Motru, să se cultive sentimentul de frică. Drept că strămoșii noștri au acționat și în virtutea acestui sentiment: „*Vin Turcii! Vin Tătarii!*” - acestea au fost mult timp temeurile ce mobilizau la activitate, dar atunci erau timpuri grele de luptă cu hoardele barbare. În epoca modernă e necesar de promovat sentimentul încrederii în forțele proprii, în forțele poporului tău, iar un cetățean adevărat este nu cel ce ascultă din frică, ci cel ce are încredere și respectă legile din convingere.[10]

Foarte mult contează factorul moral. E necesar de deznădăcinat rutina și mentalitatea vechilor clase sociale, deprinderile cele rele, precum lăcomia, îngâmfarea, „lingușirea către cei mari și disprețul către cei mici”, disprețul pentru muncă cinstită, „fuga de ocupațiuni serioase” și „goana după slujbe” și de promovat „evoluțiunea moravurilor publice”, sentimentul datoriei sociale,

scrupulozitatea exemplară în îndeplinirea datoriilor sale, grija pentru dezvoltarea statului și a culturii, conform principiului „toate puterile emană de la națiune”, adică din patriotism, din încrederea poporului. [11]

Tinerii trebuie să participe activ la toate transformările din viața poporului său, să conștientizeze faptul că sunt solicitați, că societatea are nevoie de ei, că ei trebuie să fie chiar judecătorii compatrioților mai în vârstă. Această implicare activă revendică și o mare responsabilitate, deoarece de deciziile tinerilor depinde viitorul țării, și deci, propriul lor viitor. Adresându-se către tineri la începutul sec. al XX-lea și chemându-i să se încadreze activ în vârtoarea evenimentelor sociale și politice din România din acea perioadă, C. Rădulescu-Motru atenționa și asupra urmărilor: „În cumpăna dreptății, pe care o invocă fiecare, hotărârea ta va decide cu cine este viitorul... De aceea să fii cu multă băgare de seamă. Tu ești judecătorul chemat să dea o hotărâre, și dacă hotărârea va fi nedreaptă tot tu ești și primul care va fi constrâns să o ispășească”. Așadar, anume tinerii sunt chemați să joace rolul decisiv în momentele de cotitură în viața unui popor, atunci când se manifestă „încordarea tuturor resorturilor sufletești”. [12] Dorim să menționăm că e foarte actuală și astăzi (peste 100 de ani) această chemare adresată tinerilor, în condițiile controverselor dintre mai multe partide și forțe politice în Republica Moldova în preajma anului electoral 2009, când, după cum menționa și

C. Rădulescu-Motru, e deosebit de important de a face o alegere corectă între forțele ce promovează doar „egoismul, atavismul”, pe de o parte, și forțele ce acționează în baza „deprinderilor câștigate prin cultură și încrederea altruistă”, pe de altă parte. Pentru aceasta tinerii trebuie să posede cunoștințe vaste, acea „lumină a minții”, care le-ar permite să fie cât mai obiectivi în aprecieri, inclusiv și o cultură politică și juridică corespunzătoare, ce le-ar permite să contribuie decisiv la dobândirea de către popor a „dreptului de a se guverna pe sine însuși prin reprezentanții săi legali, adică prin acei care au încrederea sa”. [13]

„Ridică-te, când va fi să hotărăști, deasupra intereselor de moment și vezi dincolo de ce te îndeamnă să vezi apelul celor interesați. Atunci pe înălțime va începe să se facă lumină în mintea ta, și vei lua și hotărârea de care nu vei avea să te rușinezi mai târziu”, - acest îndemn a lui C. Rădulescu-Motru către tineri își păstrează actualitatea și însemnătatea. Doctrina filosofică și educațională a lui C.Rădulescu- Motru e fundamentată pe optimism, iar importanța ei constă în îndemnul ca orice om să devină cât poate mai mult o personalitate energetică, adică o personalitate dezvoltată din punct de vedere cultural, social, moral, aceasta fiind condiția ce asigură progresul științei, culturii și moralei, a societății în ansamblu.

Bibliografie

1. Rădulescu-Motru C. Personalismul energetic, București, Casa școalelor,1927, p.20.
2. Rădulescu-Motru C. Puterea sufletească, București, 1930, p.107.
3. Rădulescu-Motru C. Școala nouă și dușmanii ei // „Revista de filosofie”, 1930,nr.1, p.3.
4. Rădulescu-Motru C. Personalismul energetic ,. p143.
5. Rădulescu-Motru C. Elemente de psihologie, București, 1923, p.236.
6. Rădulescu-Motru C. Puterea sufletească. p.277, 278-279, 301, 388.
7. Rădulescu-Motru C. Personalismul energetic, p.260.
8. Rădulescu-Motru C. În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri. Editura Anima, București, p.5,6.
9. Ibidem, p.7,8,9.
10. Ibidem, p.10,11,12.
11. Ibidem, p.21.
12. Ibidem, p.21,22.
13. Ibidem, p.23.